

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Naročnina četrletno 15 Din,
 polletno 30 Din, letno 60 Din,
 za inozemstvo 90 Din.
 Posamezne številke 1.50 Din.
 Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 2. decembra 1932.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Poštočerkovni račun
 Ljubljana št. 16.176
 Rokopisov ne vračamo.
 Oglasi po tarifu.
 Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

NAZAJ K PREŠERNU!

Elegia svojim rojakam

Zemlja Kranjska, draga mati!
 Kdaj bo vtihnil najni jok?
 Al kdej bova vidla vstati,
 Bratov jest, ti čast otrók?

Glej, kak ljubi sreča tebe,
 Ti derži odpert svoj róg,
 Krajnc! ozri se okrog sebe,
 Njé dari ští krog in krog.

Skrite ští gorá zaklade,
 Zméri pólje tí ravnín,
 Paš bogátiš zelenjade,
 Ští domove tí dolín;

In po cestah ští vozove,
 In po tergih ští druhal,
 Ští, ki nosí jih čolnove
 Save in Ljubljance vai;

Naše čverste ští junake,
 Milih deklíc cvét poglej,
 Uma bistriga rojake
 Z' mano ští ino povej:

Kaj de čast očetov glasa
 Nima v' pesmah starih dnov,
 Kaj de v' zgodbah zdajn'ga časa
 Brati slave ni sinóv?

V' sedem gričih je prebival
 Volk, in jastrob tankovid,
 Ko je že Navport umival
 Več sto lét Emone zid.

Kaj de ptujc ne vé od mesta,
 Ko de tu meglé je dom,
 Ko de skozi pelje cesta,
 Kje, kjer val morjá se lom'?

Kaj de vedno še zakriva
 Zemljo našo temna noč,
 Kaj de slave ljubezniva
 Zarja Krajncam ne napoč'?

Itaka ni bla bogata
 Žita, vina, konj, ljudi,
 Tesna, majhina, gorata,
 Vunder davno žé slovi.

Ker jo ljubil je do smerti,
 Vsak ji sin ostal je zvest,
 Memu Itake vse čerti,
 Kar Odisej vidi mést.

Krajnc! ti le dobička išeš,
 Bratov svojih ni ti mar,
 Kar ti bereš, kar ti pišeš,
 More dati gotov dnar!

Kar ni ptuje, zaničuješ,
 Starih šég se zgublja sled,
 Pevcov svojih ne spoštuješ,
 Za dežele čast si led! —

Tiho pesem! — bolečine
 Ne razglašaj naših ran,
 Če nečast te naša gine,
 Dómu Krajnc moj zvest postan'! —

(France Prešeren leta 1833.)

Prešeren Vrazu!

Nazaj k Prešernu!

Vsepravična usoda poklanja, kadar je potreba in stiska največja, od stoletja do stoletja, od dobe do dobe narodom in ljudstvom, ki jim je prisojena neka bodočnost, može, ki se s svojo osebnostjo pno visoko iznad svojega časa in svoje okolice, ljudi silnega, nadovladujočega duha, da kažejo svojemu narodu pot, da so mu učitelji in voditelji, vogelni kamni in mejniki njegovih usod. V mogočnih svobodnih narodih so to veliki misleci in umetniki, državniki in politiki, imperatorji in vojskovodje. V šibkih, maloštevilnih in nesvobodnih ljudstvih so to kulturni in politični delavci, znanstveniki, umetniki in poetje, ki s svojo daljnovidnostjo, s prodirnostjo svojega uma, z vseodzivnostjo svoje duševnosti ter s popolno zraslostjo in prepojenostjo lastnega življenjskega smisla in usode s smislom in usodo svojega naroda globoko, naravnost usodno občutijo temeljne potrebe časa, osnovne življenjske nujnosti, ki so potrebne za obstoj in razvoj naroda, katerem so bili poslani. Ti možje, ti izbrani vodniki navadno ne učinkujejo samo s kakimi dejanji, marveč s svojim celokupnim delom, s svojo celotno osvajajočo osebnostjo, ki preobraža čas in mu vtisne pečat svoje sile in volje. Ti so izraz kolektivnih teženj svojega naroda, dasi pogosto te težnje še nevidno in nezavedno počivajo v neprebujenih ljudskih plasteh.

Prav zategadelj pa se v vseh narodih tako često dogaja in je v politično odvisnih, socialno šibkih in neprebujenih ljudstvih malone pravilo, da zakrivajo te prave, usodno dane voditelje in učitelje naroda v dobi njih življenja neke navidezne veličine, majhni, prilagodljivi duhovi, izrabljajoč in

služeč koristim dneva s toliko spretnostjo, da učinkujejo na dobo — vsaj vnanje — z neko nesorazmerno, nepravilno, potomstvu le stežka pojmljivo silo, medtem ko stojé resnični duhovni vodniki kakor neopaženi v ozadju. Njih učinek na dobo je navidez podrejenega pomena, opazen in pregledan v vsej svoji razsežnosti samo prodirnejšim in finejšim sodobnikom, zato pa tem trajneje in tem globlje delujoč v bodočnosti. Življenje teh mož, malo priznanih in malo razumljenih v njih času, je skoraj redoma globoko tragično, težak martirij, neredokdaj združen celo s fizičnim pomanjkanjem, preganjanjem, blatenjem in zasramovanjem, medtem ko se razni gromovniki in majhni praktični duhovi, ti namišljeni, zgolj vnanji reprezentanti, košatijo v obilju ter dičijo z malo zasluženimi zemskimi častmi. Vse življenje teh, ki služijo duhu in se pokoré svojemu notranjemu zvanju, je tedaj neprestano samozrtvovanje in ena sama neprekinjena borba z zastopniki neduha, z oboževalci gmote in majhnih osebnih in tujih koristi, dokler naposled tragično ne izkrvavé v tej brezupni borbi, dozdevno poraženi, v resnici pa zmagovalci bodočnosti.

Slovenska preteklost nosí obilo, preobilo sledov takih tragičnih izkrvavitov. Najtragičnejša, še danes najpretrajnejša je izkrvavitev Prešernovega genija. Usoda tega prekrasnega, svetlega, širokega-duha, ki je takorekoč brez priprave v dotlej zaničevani, neizlikani govoricí neukih kmetov in hlapcev zapel narodu, malo zavedajočemu se svoje sile in enotnosti, svoje presunljivo lepe stanice in sonete, se je zdela usodno pomembna in globoko simbolna za usodo vsega rodú, ki je — zapisan neizbežni smrti — v svoji poslednji bolečini iztisnil svoj labodji spev iz grla, da bo nato onemel,

še preden je začel polno živeti, in se bo kakor njegov pevec odel v čimdalje globljo in mrkejšo brezbesednost ter naposled nepovratno zatonil v resignacijo, v smrt. Toda — Usoda sama ni hotela tako.

Velika žrtev Prešernovega življenja ni bila zaman. Iz nje so kakor iz plodno pognojene njive pognale temu narodu nove kali in novi sokovi, ki so ga osvestili in prebudili v novo, tvorno in razgibano življenje. V Prešernu je našel narod svoje potrdilo.

In kakor se narodom v dobah njih velikih notranjih stisk in potreb rodé navadno njih najboljši duhovi, da se znova osvestijo ob njih, da se prerodé in okrepe za novo življenje, tako se ti narodi ob urah težkih pretresov, v časih usodnih notranjih zmed in zablod vračajo nazaj k tem svojim osrednjim duhovom, da ob njih znova premerijo svoje sile, globino in moč svojega bistva, veličino svojega duha in možnosti svoje rasti, da se prečistijo in napijo poguma in probojne moči za nov življenjski pogon. Saj vidimo, kako se veliki nemški narod danes, na tem življenjsko-usodnem razpotju svojega življenja, povrača nazaj k svojim osrednjim duhovom, da ob jubileju kakega Goetheja, kakega Gerharta Hauptmanna dokažejo svetu in samemu sebi vso pristno in nepotvorjeno veličino in globino duha svojega ljudstva.

Vsa veličina in globina duha slovenskega ljudstva je zaobsežena v Prešernu. V tem pevcu trpké, moške lepote in tragične ljubezni, ki je s svojo pesmijo na mah postavil svoj rod v krog kulturnih evropskih narodov, je vtešeno najčistejše bistvo slovenskega človeka. Zato bi morala biti vsaka obletnica pesnikovega rojstva slov. kulturnemu človeku njegov največji narodni praznik. Kajti ta blodni slovenski Odisej, ta najomahljivejši trs v

Že pred sto leti je Prešernov genij tavajočemu in blodečemu narodu pokazal pot. Tudi danes je čas tavanja in iskanja, ko so mnogi med nami zgrešili smer. Naš današnji čas je prebridko podoben času izza Prešerovih dni. Vrnimo se torej nazaj k svojemu osrednjemu glasniku, svojemu najvišjemu kažipotu, svojemu najzarkejšemu svetilniku. Tej misli posveča „Slovenija“ pričujočo številko ob Prešernovem rojstnem dnevu 3. decembra

puščavi kranjske književnosti, kakor se je imenoval, je nosil v sebi najvernejši in najzanimivejši kompas: čvrsto, neomajno in samoumevno ljubezen do svoje »tesne, majhne, gorate« Itake-Slovenije. Videč pred seboj jasneje nego kdorkoli ob njegovem času vse težke in usodne napake svojega rodu, kakor so nebratstvo, needinost, nejevera vase, nezvestoba rodu, omalovaževanje domačega in občudovanje tujstva, nevelikost razkosanega ozemlja, neznanost število, je vendarle zapel že pred sto leti svojim rojakom bodrilno Elegijo, ki je zlasti danes tako živa, resnična in potrebna kakor le kdaj:

»Itaka ni bla bogata
žita, vina, konj, ljudi,
tesna, majhna, gorata,
vendar davno že slovi,
ker jo ljubil je do smrti,
vsak ji sin ostal je zvest,
mimo Itake vse erti,
kar Odisej vidi mest.«

Da, prijatelji maloverni in malodušni, ne silno število duš, ne bogastvo in ogromne zemlje, samo ta verna, globoka, v lastni zemlji zasidrana ljubezen je stvariteljica narodov, netiteljica njih bodočnosti! Samo ta ljubezen je vznášala krila Prešernovega geniju, da se je vzpel preko svoje dobe in svojega rodu, ter se zapisal v njegovo osrčje kot njegov najosrednejši duh. Samo iz te in take ljubezni bo črpalo slovenstvo svoje sile za bodočnost. Zato nazaj k svoji zemlji, nazaj k Prešernu!

Daničarjem.

Dobrovske.

»Perjate! ki 'z svetá prídeš, mi povéj po pravici,
Dobrovius modróst práša Kopítarjovo:
»Al Dubróvničánov, sèrpski, ali már vérlí hrováškí
Jèzik píšejo Gáj, Gájá goréča druhál?«

Kopitar.

»Gáj, daničár, daničárska druhál? svóji píšejo jèzik,
Slávšine ti júžnih sò janičárji dežel.«

(France Prešeren.)

Pogled čez sto let

Leto 1930 je za nami, leto 1932 hiti h koncu, bliža se leto 1933 in za njimi kulturno pomenljiva leta za tega, ki zna ceniti dejanja onih, ki so nam položili temelje slovenske preroditve — sto let pred nami. Sto let poprej — ! Kako smo se spomnili, kako se vredne izkazali vnuki Prešernovega naroda in časa, v katerem je živel, delal s sotvorci nove naše dobe veliki naš pesnik? Stoletnica rojstva »Čebelice« je šla skoro neslišno mimo nas, stoletnica »Gazel« enako, stoletnica »Sonetnega venca« pojde bržkone tudi. Da bi nas dobilo pripravljene vsaj leto 1935, stoletnica smrti onega Čopa, ki mu je prijatelj Prešeren posvetil najgloblja svoja dela! Naj bi vsaj leto 1936 bilo veselo leto, začetek tudi za nas tistega »zlatega veka«, v katerem je v Vencu pel, da

Vremena bódo Krájncam se zjasnile,
Jim mílji zvezde kákor zdej síjále,
Jim pésmi bólj slovéte se glasile

da prišel zopet nov Orfej bo,

De bi nam sèrca vnél za čast dežéle,
Med námi potolážil razpértije,
In spet zedinil ród Slovenš'ne céle!

Zbudil in zedinil »rod Slovenš'ne cele!
Spet zedinil, ker

VESTNIK

Naróbe Katón.

Od drúgih májnši in častèn mánj ród je slovénski,
Lákota sláve, blagá, vléče písárja drúgám.

Victrix causa Diis, placuit, sed victa Catoni;
Stánko Slovéncev vskòk, Vráz si naróbe Katón.
(France Prešeren.)

Med Vrazom in Prešernom

»Nicht mehr wird Dich die alte Wunde brennen,
Dass fremd das Vaterland ist seinen Söhnen,
Dass sie sich scheu'n Slowenen sich zu nennen,
Das abhold sie den teuren, süßen Tönen,
In denen sie die Mutter auferzogen,
Nur fremder Sitte, fremder Sprache fröhnen.«
(Preš.: Dem Andenken des Matthias Čop, 1835.)

Pokrajinska razcepljenost Slovencev v Prešernovi dobi je dala tudi kulturnemu in literarnemu življenju naroda poseben pečat. Neenotnost, pomanjkanje skupnega središča, ki naj bi usmerilo sredobežne sile k enotnemu cilju, vse to je v prvi vrsti le posledica pokrajinske razcepljenosti. Vodnikovo literarno delo ni bilo tako močno in silno in ni prodrlo tako daleč, da bi mu bile priznale vse slovenske pokrajine v spornih zadevah odločilnost, ali celo vodilno veljavo. In tudi vezi s preteklostjo, z delom slovenskih protestantov, z njihovim književnim jezikom so bile pretrgane. Delavci Prešernove dobe torej niso imeli in tudi niso mogli imeti skupnega, že določenega in kodificiranega književnega jezika. Stali so praznih rok pred »praznimi tablamí«.

Samo visoko nadpovprečna umetniška sila bi bila mogla premostiti pokrajinsko razcepljenost in

Vihárjov jeznih mèrzelé domačije
Bile pokrajne naše so, kar Sámó!
Tvoj dúh je zgínil, kar nad tvójo jámo
Pozabljeno od vnúkov veter bríje.

Takrat, Samo, je bil »rod Slovenš'ne cele« prvič skupaj pod enim vodstvom, eno vlado, tvojo Knežjo domačo roko. Potem

Obložile očetov razprtije
Z Pipínovim so jármom súžno rámo;
Od tód samó kervavi púnt poznámo,
Boj Vítoveca in rópanje Turčije...

In danes? Vsa Primorska do goriških Brd in še čez v beneško raván, od tam do Zile, Beljaka in Gospe Svete — trpi in čaka velik del Slovenš'ne, da pride drugi Samo in spet zedini slovenski rod v eno narodno celoto, v eno državno skupnost, da bo tako konec tisočletnega robovanja tujcu in pričetek dobe velikega samobitnega ustvarjanja na vseh poljih. Toda kot pred sto leti velja še danes to, kar je pisal Čelakovskemu, svojemu češkemu prijatelju, pošiljajoč mu v oceno svoj veliki »Krst pri Savici« dne 22. avgusta 1736: »Živa vnema, ki vlada med Čehi po poročilih gospoda — , navdaja nas z veseljem in upanjem na boljšo bodočnost za Slovane; mi se samo bojimo, da poprej naša narodnost ne propade.« »Der rege Eifer der bei den Czechen nach den Berichten des Herrn Professors Pressel, H. Maha, Dr. Amerling herrscht, erfüllt uns mit Freude und Hoffnung auf eine bessere Zukunft für die Slawen; wir fürchten nur dass nicht eher unsere Nationalität zu Grunde geht.«

Velja še danes?

Za Slovane so res prišli boljši časi: pred sto leti je bila le ena sama neodvisna slovenska država; Poljaki imajo danes svojo veliko državo 32 milijonov (vključivši Ukrajince v sedanji Poljski), Čehi in Slovaki imajo svojo republiko, Slovenci smo s Hrvati in Srbi združeni v eni državi, Bolgari imajo svoje lastno kraljestvo in morda ni daleč čas, ko se združita obe v eno državno skupnost, kar bi bilo za vse Slovane na jugu velika dobrota, za cel Balkan pa podlaga za balkansko veliko federacijo, ki bi šele mogla kljubovati vsem intrigam zapadnih velesil ter postati od njih nele politično, nego tudi finančno in gospodarsko nezavisna.

Stoletni razvoj Evrope je do danes za slovensko narodno bilanco vključ vsem sodobnim težavam vendarle zelo aktiven, dasi se dobro zavedamo nevarnosti, ki pretijo od vseh strani, nele vsemu obstoječemu političnemu, narodnemu in socialnemu ređu Evrope, nego tudi poedinim državam, zlasti mladim, z letom 1918 rojenim slovenskim državam.

In prav te dni, ko se črni glasovi širijo o nekih sovražnih načrtih, kako bi prijazni sosedi radi ponovno sebi v korist izpremenili evropski zemljevid, je dobro, da premerimo vso dolgo obodo »Ilirije oživljene« preko »Krstá pri Savici«, »Zdravice« in »Poeziji«; precenimo leta 1848, 1866/7, 1878 itd., vse do leta 1918 in danes. Premislimo dobro, kaj se je vse v tej stoletni dobi preobrnilo, razbilo in za večno izginilo, kar se je pred svetovno vojno zdelo neverjetno in nemožno, in potem hladno zaključimo svoj račun. In ta račun pravi: Slovan je postal svoboden gospodar svoje usode, odločuje o svojem življenju končno sam, nastopa v zgodovini kot tvorec lastnih narodnih držav kot še nikoli poprej. In to je nekaj v okoliščinah, ki zahtevajo od njega ves duševni, gospodarski in — vojaški napor prav radi zemlje lačnih sosedov! Kdor se tega do dobra ne zaveda, naj premisli le to, kar izpoveduje grof

Bethlen, veliki Madjar, prav te dni v uvodni svoji besedi v dveh zvezkih izišlih političnih govorov, kjer trdi, da bi se bila usodna katastrofa ob koncu svetovne vojne za Madjare dokaj drugače zaključila, če bi bili Madjari poprej vodili drugačno narodnostno politiko. »Madjarska opozicija« piše »je bila kriva, da je pred letom 1914 napačno presojala življenjske pogoje svojega naroda in razvoj svetovnih dogodkov. Zapazila ni, da se je bilo v mednarodnih zvezah že načelo vprašanje o politični pripadnosti nekaterih jezikovno mešanih ogrskih krajev in da je bil položaj v teh krajih življenjski plemen dinamičen problem, da se je bil v resnici pričel boj v bojnih rovih, v katerem se je dnevno rušil kos zemlje, tako da je morala pri psihološki obravnavi tega vprašanja biti bitka izgubljena tekom pol stoletja.

Istočasno so zleteli v zrak ogrski obrambni okopi radi načina, kako so bili rešeni veliki problemi. Če bi bili mi od leta 1867 dalje uporabili le en sam del onih bojnih sredstev, ki se dajo v sklad spraviti z dostojnostjo, pravnim redom in osnovnim načelom enakopravnosti, bi bilo vprašanje narodnostno leta 1914 po svojem bistvu rešeno in našim sosedom bi bilo težkoda vredno pričetí vojno. Mesto tega pa stojimo danes pred svetom kot tlačitelji narodov, ki jih je zadela zaslužena kazen. Taká usoda more biti prisojena samo narodu, ki ima malo čuta za resnične nujnosti življenja, čigar inteligenca se podi za goljufivimi načrti in je pripravljena žrtvovati velike interese naroda brezmejnim narodnim ničemurnostim.

Obstoj ogrskega naroda je danes zavisen samo od tega, če bomo mogli tudi še dalje primeru zavarovati na tem prostoru, ki ga obsega podolje med Donavo in Tiso, svoje gospodstvo. Zgoditi se mora to tudi za ceno največjih žrtev, sicer bomo prej ali slej zginili s površja. Szob (Čóp) in Szabadka (Sobotica, Maria-Theresiopel) sta severni in južni mejnik slovenskih klešč, ki se bodo sklenile tega dne, ko bo na nebu slovenskega naroda zopet v polnem siju — Rusija. O tem ne more biti nikakega dvoma, da ta dan tudi zares pride. More se li dvomiti o tem, da ima ruski velikan še veliko poslanstvo v bodočnosti? Če ne bomo do tedaj zavarovali svojega narodnega obstoja, je popolnoma gotova stvar, da se bo zgrnilo valovje slovenskega morja nad našimi glavami. Usoda je naklonila našemu življenju nov moratorij. Kako dolgo bo trajalo, ne more nihče vedeti. Vse bo zaviselo od tega, če ta moratorij dobro izrabimo.

Tako mož, ki je zadnjih deset let vodil usodo sedanje Ogrske in še danes odločilno vpliva na politiko svoje dežele ter more gotovo dobro vedeti, kako je z vprašanji, o katerih danes govori vse drugače, kot so zadnje stoletje govorili ogrski grofje in baroni v Avstro-ogrski monarhiji: Slovanom! Ne vemo, kaj bo in kaj ne bo; to pa vemo, kaj je sledilo tedaj, ko je Napoleon omagal tik pred Moskvo in kaj je on rekel o usodi Evrope po tem porazu.

Naj prečitajo Bethlen in njegovi še enkrat in prav temeljito misli, ki jih je zapisal Kollar l. 1837 o slovenski vzajemnosti, pretehtajo zahteve manifesta, ki so ga slovenski politiki na svojem prškem kongresu l. 1848 sklenili poslati v svet na naslov vseh narodov, zlasti onih v okviru Avstro-ogrške monarhije, naj prečitajo predhodnico tega manifesta, »Zdravljico« Prešernovo, in reko poboljšani vsaj zadnji hip: »Grešili smo, veliko smo grešili in zato bodi pokora velika v korist vse Ev-

(ne vupam reči naša de sem ne Kranjec), kde še je od lani se zamudila?... Nas slovenske Štajerce žepa po njenem lanskem in letošnjem sladkem medu...« (1834. l.)

Ali ni bilo samo občudovanje Prešernove poezije, ki je narekovalo Vrazu to pismo, njega in njegove graške prijatelje je postavila »Čbelica« pred nov problem. Urediti je bilo treba odnose do jezika Prešernovega in Čbeličarjev ter najti pota spraviti v jezik Čbeličarjev one štajerske glasovne in oblikovne posebnosti, ki jih niso hoteli žrtvovati, odnosno, ki jih tudi niso mogli žrtvovati brez škode za svoje čitatelje-rojake.

Te pravice je zagovarjal Vraz kmalu na to na prvem sestanku v Ljubljani, ko sta se s Čopom pogovarjala v Prešernovi navzočnosti o posebnostih štajerske govornice. In še pozneje je Vraz obširno razložil prijatelju Prešernu, naj bi v dvomljivih slučajih odločala štajersčina in ogrska slovenščina. Žal, da je Čopova smrt (1835) preprečila njegov namen, da bi razpravljajal podrobneje o teh vprašanjih. Tako je bil onemogočen sporazum v zadevah, ki so bile za Vraza načelne važnosti.

Načelne važnosti je bilo tedaj Vrazu vprašanje enotnega književnega jezika, ki naj bi ga popolnoma razumeli tudi štajerski in ogrski Slovenci:

... narod lahko obvarujemo pred popolno izprijenostjo samo z njegovim jezikom... brez vpoštevanja jezika in nacionalnega čustvovanja in brez narodne zavednosti ni čednosti — kvečjemu ponižnost in slepi strah pred Bogom... Izobraziti ljudstvo v tujem jeziku je ravno tako brezmišlno, kakor cepiti na trto orehovo ali jablanovo vejico... Narod lahko izobrazujemo samo v materinščini...«

Tako je pisal Vraz 1837. leta v popolnem soglasju s Prešernovimi nazori in želel, naj bi

rope v zvezi s sosedi, sicer nas pogoltnejo Erinije iz let 1848/49 in 1866/67 za večnok!

Pogled nazaj — v dobo, v kateri je raste, se šolal doma in na Dunaju Prešeren dobro poznati, se pravi poeta Prešerna prav umeti. In tu je treba seči še dalje nazaj do Herderja in vso miselnost, ki je rodila francosko revolucijo, prinesla Napoleona in boje z njim, dvig nemškega in po njem slovanskega nacionalizma. Zamisliti se treba v dobo Vodnikove »Ilirije«, Metternichove »svete alianse« in vse reakcije, ki se je zbrala okrog tega voditelja nasprotnikov gibanja, ki ga je povzročila francoska revolucija. Zakaj brez globljega poznavanja političnih dogodkov in razmer dobe, v kateri se je razvijal študent pravoslovja in poet mislec Prešeren, ni mogoče priti do korenin idej, ki trepečejo skozi vse verzice s politično narodno barvo. Dodati pa je k temu treba še nekaj, okoliščine, v katerih so pesmi neposredno nastajale, zlasti boj s cenzuro pod Metternichovim absolutizmom, ki je zadrževal vse sapice novega časa vse do marca 1848. Od tu kot osi nove dobe za Slovence se pričena vpliv Prešerenovih verzov na prednamce, tvorce naše slovenske misli. Če katero delo, je silno vplival »Krst pri Savici« na vse duhove, zlasti s svojim »Uvodom«, kjer se borita dve stranki na življenje in smrt: staroverci in novoverci, tuji z novoverci na eni in osamljeni staroverci okrog Črtomira, zadnjega vodja poganskih Slovencev, na drugi strani. Ta Črtomir — podoba Prešerna samega, ta borec je vplival in bo vplival, dokler bo živel Prešerenov rod.

Ni bila torej prazna beseda Prešerenovega Črtomira borec v »Ajdovškem gradu« ob uri najhujše stiske bratom borec:

Ne meč, pregnala bo nas sreča kriva.
Le malo vam jedila, bratje! hranim,
Branili smo se dolgo brez podpore,
Kdor hoče se podati, mu ne branim;
Kdor hoče vas dočakat' temne zóre,
Nepróste dni živét', nočem enáke,
Ne branim mu, al' jutra čakal' móre.
S seboj povábum drúge vás junáke,
Vas, ktéríh rána se vklóníti nóče;
Temná je nóč, in stréša grom obláke;
Sovráznik se podál bo v svóje kóče,
Le májhin próstor je tje do gošáve;
To nóč nam jo doséči je mógóče.
Nar več svetá otrókom slíši Sláve,
Tje bómo najdlí pót, kjer nje sínóvi
Si prósti vol'jo véro in postáve.
Ak pa naklónijo nám smért Bogóvi,
Manj strášna nóč je v čérne zémlje kríli,
Ko so pod svétlím sóncem súžni dnóvi!

Take verzice je mogel napisati samo videc romantik, Slovan iz cele duše, Slovenec, kot ga je dala Slovincem sama Velika Previdnost v dobi sužnih dni, ko »na tleh ležali so Slovincstva stebri stári, v domačih šégah vtérjene postáve« in »v deželi párski Tésel gospodáril je, ječáli pod téžkim jármom síni Sláve«, bilo je tisti čas, ko »le ptújcam sréče svít se v Krájni je žaril, ošabno tí nosíli po konci gláve...«

Take verzice je mogel napisati samo on, ki je bil prepoln hrepenenja po svobodi in pravici, on učene — francoske revolucije, on — sin zaslužene Ilirije, v katere revoluciji mestu je tiste dni v gubernijski palači znal s Slovenci »kranjsko« govoriti samo en sam svetnik, kakor piše par let prej Čelakovskemu 29. aprila 1833: »Ta (Pavšek) je šel zato h guvernerju, ki je radi okolnosti, da pri vsem guberniju noben gubernijski svetnik kranjskega ne zna, predlagal corpus delicti... na Dunaj poslali...«

Kranjci samo vpoštevali nekatere posebnosti štajerskega in ogrsko-slovenskega narečja:

»Ako nočemo cepiti svojih moči brez potrebe, moramo skupno delati in uvesti v jezik — vsaj v oblikoslovje — enotnost. Rekla in besede so važne za celoto in jih moramo priznati in rabiti z obojestransko liberalnostjo. Združitev nam je tem bolj potrebna, ker nas ni po najbolj sanguiničnem računu niti en milijon...«

To je bil kulturni in filološki program Vrazov. O opustitvi slovenskega književnega jezika torej niti govora ne! Tako je bilo še julija 1837. leta!

A že kmalu nato je odšel Vraz k Ilircem, kar je Prešernu javil in motiviral takole:

»... Pričakoval sem, da se boš pridružil mojim nazorom in zanašajoč se na to, sem smatral vegetiranje slovenske književnosti za možno. Ker se pa to ni zgodilo (t. j. ker Prešeren ni sprejel Vrazovega filološkega programa, oziroma nanj do tedaj še ni odgovoril!) sem zapustil nevhvaležno polje, ki sem ga obdeloval pet let... in sem se pridružil mladim Ilircem... S Slovenijo sem opravil, zlasti ker sem zgubil vse svoje slovenske spise... zdaj pišem le ilirski...«

In leto pozneje:

»Že edini ozir na številčno inferiornost našega slovenskega narodiča... nas prepričuje o potrebi, da se pridružimo sosednemu in sorodnemu narodu...«

In dve leti pozneje (1840):

»Novoilirsko literarno delovanje ne gre za tem, da bi oviralo ali celo zatiralo provincialnoilirsko (t. j. slovensko) književno delo... samo dvomi, da bi se moglo poslednje bohotno razviti... Povej mi, koliko kupev je med enim milijonom Slovencev za znanstveno ali leposlovno delo v domačem narečju... in koliko jih bo v bodočnosti? Nikdar to-

Nele ti verzi, ves »Krst pri Savici« je prepoln tega, kar je Prešernu vilo v srce poleg drugih sodobnih »nevarnih« misli sodobno čtivo. Zlasti pa se čuti vpliv znamenitega dela slovitega ameriškega borca za svobodo narodov in člana francoskega konventa, Tomaža Paine-ja; dela, ki je proti konservativnemu bratu Angležu Burkeju branilo — francosko revolucijo in »pravice človeka...«

Ob tem dejstvu se vse drugače čitajo in umejo oni silni verzi:

Nar več svetá otrókom slíši Sláve,
Tje bómo najdlí pót, kjer nje sínóvi
Si prósti vol'jo véro in postáve.

Pravice človeka, postave in prostost — to so bile stvari, ki niso zanimale le Prešerna advokata, nego tudi političnega misleca. Kako živo je bilo njegovo zanimanje za svobodne politične probleme, zlasti za potek in razvoj francoske revolucije, nam priča še drugo delo iz njegove borne ostaline, spisano od Johna Moore-ja: »Nazori o vzrokih in razvoju francoske revolucije« (A view of the causes and progress of the French Revolution, London 1795).

Kakšne verzice bi nam napisal on, ki je doživel 1848. leto in bil narodni stražar, danes, če bi razmišljal o vzrokih in razvoju ruske revolucije, ki je z letom 1917/18 zaključila velika ljudska gibanja v preteklosti ter otvorila na široko vrata novemu ljudskemu razvoju, ki ga bo, kakor vse kaže, vodilo slovansko pleme, kot je bil napovedal že Nemeec Herder tik pred francosko revolucijo?

Žal, da je tudi Cankar l. 1918 doživel podobno usodo kot Prešeren, da je ob svitu nove dobe moral v prezgodnji grob, on, ki bi bil edini pravi naslednik Prešerenov, primeren za novo socialno dobo ob nastopu ruske revolucije.

Ko se spominjamo svojega velikega pesnika, ne pozabimo njegove politične miselnosti, pomnimo pa tudi, da se meri zgodovina narodov le po stoletjih in vekovih in da trdno drži Prešerenov izrek

Nar več sveta otrokom slíši Sláve.

Zato pa tudi velja:

Ne meč, pregnala bo nas sreča kriva!

Kvišku glave, ker prišlo je naše slovansko stoletje! Okovi so padli in prosta je pot slovanski vzajemnosti. Bethlen gleda prav, zato načrti, ki naj bi preprečili, kar je na pohodu —.

Dobro bi bilo misliti na to, kako bomo slavili stoletnico »Krst pri Savici«, tega slavospeva trpljenju in usodi našega naroda, vsaj leto dni pred Kollarjevo znamenito razpravo o — slovanski vzajemnosti, ako ne na sam predvečer tega velikega mejnika v stoletnem razvoju slovanske misli.

Toda tudi to je veliko vprašanje danes: ali je v nas vnukih še kaj Prešerenovega in Kollarjevega duha?

* V Prešerenovi ostalini so dobili med drugimi to knjigo v angleščini: Rights of Man: being an Answer to Mr. Burke attack on the French Revolution by Thomas Paine, London 1791.

Baháči čvetéro mnóžnih Sláve rodóv.

Čéh, Polják in Ilír, Rús svóje 'zobráziti jézik,
Njih le mógóčni ga ród ima právico písát';
Béli Hrovát, Rusnják ne, Slovák ne, s Slovénici
ne drúgi,
Tim gré Sláve pesám, lájati, táce lizát'.
(France Prešeren.)

liko, da bi bili plačani tiskovni stroški, koliko manje še, da bi mogel slovenski pisatelj dostojno živeti ob svojem zaslužku. Dokler pa nimajo literatnega jezika vsaj tega upanja, tudi ni govora o literaturi. Kultura vsakega jezika, ki hoče med svetom kaj veljati, se mora opirati na ljudstvo 5 do 6 milijonov...«

Vsi Vrazovi ugovori proti slovenski književnosti izvirajo iz zgolj mehaničnega številčnega gledanja in razsojanja kulturnih vrednot. Bil je Vraz veren učeneec pesnika Jana Kollarja, ki je pod vplivom nemškega ideala »matere Germanije« ustvaril ideal »matere Slave« in nauk o književni vzajemnosti Slovanov, dopuščajoč le štiri glavne slovanske jezike, namreč ruščino, poljščino, češčino in ilirščino. Stavba J. Kollarja, ki mu sicer nikakor ne odrekamo zaslug za narodno prebujenje, pa je bila stávbá brez temeljev in brez vsebine. Saj so bile socialne in kulturne razmere v slovanskih zemljah dokaj različne od nemških razmer.

Kako je Prešeren gledal na te razmere, kako sodil o Kollarjevem nauku, kako odgovoril Vrazu in njegovemu prestopu k Ilircem?

Kollarjev nauk o štirih glavnih slovanskih književnih jezikih je ostro zavrnil z epigramom »Baháči čvetéro mnóžnih Sláve rodóv«: Po ukazu Kollarjevega vseslovanstva so Beli Hrvati, Rusini, Slovaki in Slovenci obsojeni, da ne smejo izobraževati svojega jezika; njim, »Sláve pesám«, gre samo pravica »lájati, táce lizát'«, ostati morajo nepismeni, nekulturni.

In odgovor Vrazu:

»... Tendence naših pesmi in ostalega literarnega delovanja ni druga, kakor gojiti našo materinščino; ako imate drug cilj, ga boste težko dosegli. Združitev vseh Slovanov v en književni jezik bo ostala najbrže pobožna želja...« (1837. leta).

Orisi mejâ Slovenije, ki jih je videl Prešeren

Megla je še ležala nad slovensko zemljo, ko je prvič zazvenela Prešerenova beseda v prvi tretjini 19. stoletja v »Kranjski čbelici«. Slovenija je še dremala kot njiva spomladi, ko čaka oračev. Bilo je spanje pred jutrom. Meje Slovenije so bile široke, nedotaknjene. Klicarji so upali, da vstane Slovenija velika, močna, neokrnjena. Upali so, da bo prihajajoča »spomlad narodov« razgnala mrak absolutizma in bo vzbudila Slovenijo, le malo manjšo kot je bila sosednja Hrvaška s Slavonijo, ko je bila še druga hrvaška zemlja pod turškim jarmom in madžarsko oblastjo.

V jutranjem spanju počivajoča Slovenija je obsegala

dosti nad 30.000 km².

Bila je večja kot l. 1830. ustanovljena Belgija, ko je 25. avgusta 1830. izbruhnila v Bruxellesu vstaja pri predstavi »Muteev iz Portici« in je zbežalo holandsko vojaštvo ter je konferenca veselil že 20. decembra 1830. priznala samostojnost nove države, ki meri 29.000 km².

Za časa Prešerna, in sicer v Prešerenovi najlepši življenjski dobi, je bil še živ spomin

na Napoleonovo Ilirijo,

katere prestolnica je bila Ljubljana in ki je obsegala vso Kranjsko, Zgornjo in Spodnjo Koroško, celo Istro, Trst, in celo Goriško, del Hrvaške in Dalmacijo. Slovenska Štajerska se je prebujala in celo iz Gradača so širili slovenski rojaki slovensko misel, ravno tako kot iz Ljubljane.

Po Napoleonovih vojskah je ustanovila Avstrija

»Ilirski gubernij«.

V »Ilirskem guberniju« je bilo glavno mesto Ljubljana, kjer so se 4. oktobra 1814. poklonili koroški poslanci cesarskemu namestniku grofu Saurauu. V »Ilirski gubernij« je spadala razen Kranjske, Gornja in Spodnja Koroška, cela Primorska in majhen del Hrvaške. Beneški Slovenci so bili v avstrijski državi kot ostali Slovenci, čeprav pod drugo upravno oblastjo. Slovenska Štajerska, čeprav podložna Gradaču, se je čutila kot enota z ostalimi Slovenci.

Prešeren je živel in se je razvijal in dosegel svoj vrhunec v »Ilirskem guberniju«. Zanj je bilo vse to ozemlje domača dežela. Šele v letu Prešerenove smrti, l. 1849., je bila oklicana Koroška za samostojno kronovino.

Prešeren je služboval v Celovcu, ko je bil

Celovec še trdno slovensko mesto,

kajti še l. 1857. je naštel Czoernig v Celovcu 6000 Slovencev in le 3419 Nemcev, tedaj 8 let po Prešerenovi smrti.

Še l. 1856 je šla slovenska meja 10 km severno nad Celovecem, kakor jo je ugotovil in narisal Czoernig; na zahodu je šla meja Slovenije nad Šmohorjem, kajti še sredi 18. stoletja so naleteli nemški gledališki igralci, ki so popotovali iz Bavarske v Ljubljano, v Zgornjem Dravogradu na slovensko prebivalstvo.

Od l. 1827. ko ga je imenoval ljubljanski gubernij za župnika, do smrti l. 1844. je živel in delal

v Blatnem gradu, visoko nad Celovcem,

slovenski pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik, ki je priobčeval v Carinthiji slovenske pesmi in že

»... Zdi se, da imajo Gaj in drugi slovanski književniki resen namen, naj bi se združila slovensčina z ilirsko-srbščino v en jezik, oziroma, naj bi slovensko narečje kot književni jezik izginito in naj bi pisali odslej samo srbsko. Jaz sem o neizvedljivosti te ideje subjektivno prepričan...« (1838.)

»... Mi Gornji Ilirci (t. j. Slovenci) smó glede književnega jezika še zelo mladi, zato je prav, da počakamo na rezultate tujih izkušenj. Španščina menda ni bolj tuja italijanščini, kakor slovensčina srbščini, kakor češčina poljščini, kakor francosčina italijanščini ali španščini. Kadar se bodo ti združili v eno narečje, tedaj, upam, da bomo govorili češčino, poljščino, ruščino in tem lažje srbščino, in če jih ne bomo govorili, jih bomo vsaj razumeli brez posebnega učenja... Sicer pa ne želim samo panslavizmu ampak tudi panilirizmu vse najbolje; sem pa vendar mnenja, da bi pustili do žetve vse, kar je vzkliko, da bo lahko Gospod ločil na sodni dan dobro od slabega...« (1840.)

Kar nas pri Prešerenovih odgovorih začudi, je to, da Vrazovemu argumentu o »številčni inferiornosti slovenskega narodiča« nikjer direktno ne odgovarja in da tudi zanemarja Vrazovo vprašanje o zaslužku slovenskih pisateljev. Na ta argument je odgovoril šele v »Pocizjah« (1847) s stihom: »Lákota sláve, blagá, vléče písárja drúgam...«

Argument o »številčni inferiornosti slovenskega narodiča« je Prešeren tedaj dovolj jasno odklonil in s tem odklonil ves Vrazov nazor, ki je izviral iz prepričanja, da ovira številčna inferiornost kulturni razvoj naroda in da ga celo onemogočuje.

V pismih in pesmih je postavil Prešeren nasproti ilirizmu svoj jezikovni in kulturni program. Zamislil se je v preteklost in pretehtal sodobnost, premislil možnost kulturnega razvoja slovenskega

l. 1811. zaklical v Cariniji v pesmi »Na Slovence«: »Zarja lepa se razliva čez slovenji Gorotan, zbuja dremanje častliva, oznanuje svetli dan.«

Na škofovski sedež v St. Andražu,

visoko severno od Drave se je vsedel l. 1846. Prešernov znanec in tovariš v Apolonu veliki

slovenski buditelj, vzgojevalec in pesnik
A. M. Slomšek

ter je v škofovskem ornatu imel znamenito pridigo o slovenskem jeziku in domovini v svoji stolnici.

Ko je ban Jelačić zbral narodno vojsko iz hrvaške zemlje, ki sama ni bila večja kot speča Slovenija, ter udaril na Madžare l. 1848., je začelo zbirati za njegovo vojsko darove tudi »Slovensko društvo v Celovcu«.

Za predsednika revolucionarnega narodnega odbora v

Trstu je bil marca l. 1848. izvoljen slovenski pesnik Vesel-Koseski

v dokaz, da je Trst v marčni revoluciji čutil slovensko.

»Za nogradi laškimi

je zahajalo sonce«, globoko v Furlaniji, ob Vidmu, Sloveniji še v Prešernovih časih, ko še slovenska Benečija ni bila odsekana od slovenskega telesa.

Slovenski učenjak svetovnega slovesa, Jernej Kopitar

je bil osrednje slavistike

in njegova beseda je segala iz Dunaja na Češko in v Rusijo ter na Balkan do njegovega učenca Vuka Karadžića.

Matija Čop, najboljši prijatelj Prešernov, ki mu je »pokazal pot v pravo deželo duhov«, ki nam je »otel čolnič in krmo popravil« je bil mož,

»kot jih je bilo tedaj malo v Evropi in malo jih je bilo v Evropi, ki bi se mogli meriti z njim po obsežnosti in globini literarno estetske naobrazbe.«

Obračali so se nanj za ocene in literarne nasvete Poljaki, Nemci in Italijani.

Peter Kozler je pripravil že za maj l. 1848.

zemljevid Slovenije

ter je izdal zoper levičarje v avstrijskem državnem zboru, ki so hoteli Avstrijo razbiti in se združiti z Nemčijo, brošuro ter zahteval za Slovenijo

slovenski del Štajerske in Koroško, Kranjsko, gorjsko in istrsko okrožje z otoki ter dokazal, da Trst ni italijanski.

Ljubljana je ležala v sredi tiste Slovenije, katere meja se je v orisih prikazovala Prešernovim sovrstnikom in Prešernu samemu.

Zračna črta iz Ljubljane do meja Slovenije v Furlaniji je bila dolga 100 km proti zahodu, na jug je pa merila zračna črta iz Ljubljane do južnega rta Istre 150 km, na sever pa iz Ljubljane do St. Urške gore nad Celovcem 72 km.

Dobrih 80 let po Prešernovi smrti meri pa zračna črta iz Ljubljane na sever do današnje državne meje 30 km, do zahodne meje okoli 30 km, na jug proti Snežniku okoli 50 km.

naroda, razmotril njegov socialni položaj in iz teh spoznanj načrtno pota in cilje.

Prva ovira je bila nezavednost že skoro docela potujčene inteligence:

... Dass sie sich scheu'n Slowenen sich zu nennen ...

Druga ovira kulturnemu razvoju je bil socialni problem, ki ga je označil Prešeren v stihih:

»Deutsch sprechen in der Regel hier zu Lande
Die Herrinnen und Herren, die befehlen,
Slowenisch die, so von dem Dienerstande.«

Iz teh realnih spoznanj je moral Prešeren odkloniti vse zračne in umetne stavbe kakršne je bil panslavizem in literarni ilirizem. Vseslovensko zanešenjaštvo je moglo sicer v naših razmerah zbuditi narodno zavednost onih izobražencev, ki so potrebovali kot ravnotežje svoji nemški vzgoji imaginarno hrbtnico. Nikakor pa nista mogla vseslovanstvo in literarni ilirizem rešiti drugega problema: pritegniti v kulturno življenje slovenskega kmeta. Ta problem je bil težji, ker je hiral slovenski kmet v fevdalni odvisnosti (»Dienerstande«). Kulturni razmah enomilijonskega naroda nikaikor ne more sloneti samo na izobražencih, nasloniti se mora na najširše plasti ljudstva.

Vrazova zahteva po 5 do 6 milijonskem ljudstvu, ki naj bo zaledje in kupec piščočim literatom, bi bila upravičena le tedaj, če bi bil predmarčni fevdalni sistem sankcioniran iz vekov v veke. A ta sistem se je tedaj že krhal in v kulturno življenje je bilo treba pozvati kmeta:

»... Zdaj delam kranjske pesmi, ki naj bi uga-jale kmečkimi fantom, ko bom imel kaj »komponiranih«, bom izdal svoja carmina... (Prešeren 1843. l.)

Vrazova ilirščina bi bila izobražencem prav tako neumljiva, kakor slovenskemu kmetu. Prvega bi bila ilirščina potisnila še globlje v objem nemške kulture, kmeta pa bi izločila od vseh kulturnih pridobitev. — Ostala bi mu samo še pravica »lajati, tace lizat!«

Tako so »osvobodile« »pravične« mirovne pogodbe Slovence, ko so se zmagovalci vojskovali za »osvoboditev« zatiranih malih narodov. Tako smo Slovenci »osvobojeni!«

Prešernov neumrjoči duh pa gleda na nas, kar nas je med mejami in kar nas je za mejami ter čaka, da vstane zarja čistega slovenstva in slovenske svobode.

Ne bód'mo šalobárde! Moskvičánov
Gorénci móji; knjíge mi berímo,
In kár nam všéč bo, úzmat' se učímo
Od bógmeyev na mēji Otománov!

Iz kótov vsih od Skjáptrov do Šamánov
Tak, kákor sráke gnjúzda vkúp nosímo
Beséde ptúje, z njím' obogatímo
Slovénskíh nóvi jézik Ilirjánov.

Prékósili rēs bómo vse naróde,
Nar stárši mēd jéziki jézik bóde,
ki se iz té čóbódre bó narédil,

Ker bómo ták govóřili o Emóni,
Ko žlubodráli so tam v Babilóni.
Ko bil jim Bóg je govóřico zmédil.

(France Prešeren.)

Prešeren in Kazina

Ljubljanski »Kazino«, dvonadstropna hiša, ki stoji na lepo izbrani točki ob »Zvezdi«, je za okus današnjih časov dokaj zastarelo poslopje. Saj je bilo sezidano l. 1838. in bo kmalu že sto let od tega. Če pa pomislimo, da so štele še dvajset let poprej, za slavnega ljubljanskega kongresa, poleg škofije hiše v Gosposki ulici, pa na Novem trgu in Bregu med najudobnejše stanovanjske objekte Ljubljane in da razen gledališča ni bilo nobene sami društvenosti posvečene hiše, moramo reči, da je pomenil kazino vendarle velik napredek. Predstavljati si smemo, da je bil novo otvoren kazino ljubljancem pred sto leti prav takšna senzacija, kakor je nam danes »Donebnik« (nebotičnik je grda skovanka v duhu nemškega jezika).

Naš veliki pesnik Francè Prešeren je živel v letih 1828—46 v Ljubljani kot odvetniški kandidat. Zato se je kazinska hiša najprej zidala pred njegovimi očmi, potem pa mu nudila tudi mnogo prilike, da jo spozna znotraj od vseh njenih dobrih in slabih strani. Tedanja Ljubljana namreč še ni poznala nobenega razlikovanja po narodnostih, zato je bilo poslopje društva »Casino«, kakor povsod po tedanji Evropi, svobodno zbirališče in zabavišče vse takrat kaj maloštevilne »boljše družbe«. In poleg ostalih »jezičnih dohtarjev« najdemo tudi dr. Prešerna med člani tega društva v tehle dostopnih nam tiskanih seznamih: iz leta 1834, 35, 38, 39, 41, 43, in 44.

Na čelu pravil društva »Casino« v Ljubljani iz l. 1843. — začetki društva segajo v l. 1799. in je bil že Vodnik njegov član (LZ 1912, 167) — stoji tale stavek: »Vsakdo, ki stremi po višji izobrazbi, čuti potrebo, da se z zanimivim branjem seznanji z vsemi znamenitimi dogodki v političnem in liberalnem svetu... nič manj mu je tudi potrebno, da resnobo poslovnega življenja dobrodejno izmenjava v krogu dostojno veselih ljudi z družabnimi razvedrili različne vrste in načina«. Vsakdanja zabava v tedanji Kazini so bile dovoljene družabne igre, dva biljarda, godba in ples, za zabavo ob narodnih praznikih, predpustu itd. je seveda skrbel direktorij še posebej. Da ob teh in takšnih prilikah navadno ni bilo brez kakšnega romančka ali skandalčka, je umljivo; posebno še, če pomislimo, da je bila tedanja Ljubljana dolga vas še v neprimerno večji meri, kakor je danes. To se da sklepati tudi iz Prešernovih poezij, kjer si je pesnik privoščil Kazino kar na treh mestih.

V pesmi »Nebeška procesija« imenuje Prešeren to hišo satanovo ustanovo; v Kazini naj bi se skazila po satanovem načrtu s plesom ljubljanska nadobudna mladina pod vodstvom gardnih dam. V epigramu »Božje in hudičeve hiše« je omenjen Kazino kar na prvem mestu redute, kolizeja, gledališča in strelišča. V tretji pesmi ji je Prešeren posvetil dolgo zastavico v obliki besedne igre: Casino-asino (osel) — sino (pustim) — ino (in) — no — o. Kakor se vidi iz tega, Prešeren o zabavnem delu Kazine ni imel baš visokega mnenja. Kazinskim zabavam se pa prešerni pesnik kljub temu ni ogibal. In če se mu je prismojil v družbo veseljaški bratec Andrej, tedaj sta po pripovedi Janeza Trdine uganjala Prešeren in Smole v kazinski dvorani na račun zabavajočih se deklet in fantov in spletkarskih mamc svojih včasih prav debele šale.

No, to se je godilo le ob večerih. Povsem resna pa je bila kazinska hiša podnevi. V čitalnico Kazine si je želel zastran samoizobrazbe vsak resen ljubljanski inteligent, saj tam je ležalo na mizah n. pr. l. 1837. kar 13 političnih in 29 drugih časopisov, med njimi celo francoskih, kar je bilo za one čase slabega prometa izredno mnogo. Če pa je privedla pot v naše mesto odličnega tujca, ga je vsak domačin napotil v Kazino, ker v njej je bilo mogoče najti za vsakogar primerno družbo, oziroma zanesljivega mentorja v smeri interesov dotičnika. V tem pogledu imamo v okusno opremljeni spominski

knjigi »Gedenkbuch der Casino-Gesellschaft in Laibach« ohranjen za leta 1839—1865 sila dragocen zgodovinski vir.

V spominsko knjigo so se pod eno rubriko vpi-savali gostje, pod drugo člani, ki so uvedli dotičnega gosta. Kot prvi se je podpisal dne 16. septembra 1839. popularni nadvojvoda Johann. Med podpisanci najdemo dr. Janeza Bleiweisa, »očeta slovenskega naroda«, prvič 19. sept. 1845., ko vpelje gosta, ki se je kot prvi vpisal tudi s slovensko legendo: Matia Majer, Kaplan pri stolnej cerkvi u Celovcu. Dne 15. julija 1844. je z Bleiweisom podpisan Dr. Franz Miklošič, Beamter der k. k. Hofbibliothek in Wien, sredi maja 1846. pa: dr. Fr. Miklošich iz Beča, vpeljan po Fr. Rudeschu. 22. oktobra 1848. je posetil Kazino v družbi ljubljanskega župana dr. Hradeckega g. St. Vraz iz Zagreba, 25. maja 1845. je bil v njej »Anton Slomschek, d. Sch. Ob. Auf. von Lavant«, z dvema drugima duhovnikoma in domačinom dr. Ladinigom. Sploh so gostje in domačini, vpisani v tej knjigi, prav različnih stanov, znanstveniki, uradniki, duhovniki, častniki in trgovalci. Iz nje bi se n. pr. dal napraviti celoten seznam tujih prirodoslovcev, ki so na potu skozi Ljubljano obiskali v Šiški Erjavčevega Schnacksschnepferleina, Ferd. Schmidta. No, nas zanima pesnik Fr. Prešeren.

Tudi Prešeren je igral kot član Kazine vlogo vpeljevalca gostov, in sicer ob četvero prilikah. Dvakrat, med 6. in 8. okt. 1839., oziroma 21. septembra 1840. je bil v družbi slovenskih gostov, prvič svojega najožjega rojaka in dunajskega kolega Matije Gollmayerja, tedaj okr. komisarja iz Sežane, drugič pa z Matijo Debeljakom, profesorjem nemškega jezika in literature na c. kr. liceju v Benetkah, po rojstvu iz Poljske doline pri Loki. Dvakrat pa je privedel Prešeren v Kazino znamenita moža, ki sta prišla po znanstvenem potu kar iz srede daljnega ruskega naroda. Dne 2. maja 1841. je namreč vpisan v njegovem spremstvu P. Preis, mož, ki je napravil pot iz Maribora do Ljubljane večidel peš in se pri tem za naše kraje in ljudi silno navdušil (ČZN 1915, 47), med 17. in 31. majem 1846. pa: Viktor Grigorovič, M. Ph.-aus Kazan in Russland, ki je izmed slovanskih jezikoslovcev prišel prvi študirat Slované na Turškem.

Sam pesnik se je trikrat podpisal v bohoiričici kot »Dr. Prešern«, zadnjikrat pa že v gajici kot »Dr. Prešerin«. Glede njegove osebnosti pa se da tudi iz teh zvez pridobiti važno dejstvo, da on ni posedal samo po raznih majhnih gostilnicah, n. pr. v »Peklu« na nasprotni strani »Zvezde«, in pri poliču vina samotno koval svoje nesmrtno verze, kakor nam vesta poročati ljudska tradicija in legenda: Prešeren je vršil tudi veliko in važno delo slovenske zunanje propagande. Sprejemal je v Ljubljano došle prijatelje slovenskega naroda, jim dajal zaželenih pojasnil, nasprotno pa dobival od njih dragocene pobude za praktično reševanje slovenskega narodnega problema, ki je postal prav tedaj, ob vrhuncu hrvaškega ilirizma, toliko pereč.

Kakor vidimo, vloga prvotne Kazine glede slovenske stvari ni bila majhna (prim. SN 1919, št. 46 in J 1926, št. 34). Ali dvignil se je val nacionalizma, dosegel tudi Ljubljano in ločil duhove našega mesta v dve čedalje bolj nasprotujoči si stranki, nemško in slovensko. Tedaj se je zgodilo, da za Janeza Bleiweisa v Kazini ni bilo več prostora; l. 1861. je še med člani, tri leta pozneje ga pa že ni več. In ako bi bil advokat dr. Prešeren vodil pravdo svojega življenja srečno vsaj do kakega 65. leta starosti, bi se tudi on, mimo Kazine gredoč, obračal od nje. Saj bi ga skozi okna kavarne bodla z izbuljenimi očmi in pikrimi opazkami izbrana družba nadutih nemškutarskih prvakov in plehkih nemških oficirjev prav tako, kakor smo morali mi to doživljati dan za dnem do poloma Avstrije.

Tudi napihnjena žaba ljubljanskega nemštva se je končno razpočila, dosežen je bil naš jugoslovanski politični smoter. Toda zdaj so nastopili »protikulturni apostoli vrazovanja« in spravili »brez vzroka in povoda v zvezo s političnim jugoslovanskim vprašanjem še slovenski jezik«. »Naši do omedlevice navdušeni Ilirci pa niso pozabili samo na slovensko kulturo, ne samo na Trubarja, Prešerna in Levstika, temveč pozabili so navsezadnje kar sami nase, na svoje ime in na svojo domovino« (Iv. Cankar v Mestnem domu dne 12. aprila 1913.). Zato kulturno društvo »Kazino« v njihovih rokah ni moglo postati slovensko, ampak je dobilo v smislu Prešernovih časov ilirsko, ali po njihovo »jugoslovensko« naličje.

Imenuj se dandanes v Ljubljani Slovence, pa boš tepen, ne od nemških, temveč od ilirskih šovinistov, tako se je potožil Ivan Cankar v istem predavanju. Če pa bi se ob takšnih razmerah danes vrnil veliki Prešeren na »naše lepo domače slovensko polje« in bi se hotel vpisati zopet med člane starega svojega društva, bi se mu utegnulo pripe-titi, da bi ga direktorij indignirano zavrnil, češ, da njegova osebna legitimacija ne ustreza duhu v današnji Kazini...

Ru s.

Ker nam je zmanjkalo prostora, smo morali odložiti en sestavek o Prešernu in več drugih, zlasti povest o Napoleonu, na prihodnjo številko.